

OLINKO DELORKO

SINJSKE PJESME IZ PRVE VUKOVE KNJIGE I NEKE
NJIHOVE KASNIJE NAĐENE VARIJANTE

Svima je poznato da u Vukovu čuvenu zborniku koji se sastoji od više svezaka imade i pjesama koje je Vuk zabilježio u Dalmaciji ili dobio zabilježene od Dalmatinaca. Za neke od tih pjesama, npr. u I knjizi toga zbornika, budući da piše otkuda su, to nam je i poznato, ali za neke uz koje ne piše ništa ili piše dosta nejasno, kao npr. za pjesme koje je dobio od Jove Lainovića, rodom iz Herceg-Novoga, a označio u toj istoj knjizi kao pjesme »od Dubrovnika«, to je mnogo teže utvrditi, već i zbog toga što je Vuk poput svih romantičara svoje tekstove počeošće popravljao, dotjerivao.¹ Sad kako bilo da bilo, među zapisima iz Dalmacije u Vukovoj I knjizi po umjetničkoj vrijednosti jedno od prvih mjesta zauzima onih osam pjesama za koje izričito stoji da su iz Sinja² i u tekstove kojih nije Vuk, čini se nikako dirao. To su pjesme, označene brojevima 300^a, 303^a, 342, 615, 730, 740, 742 i 760. One su razasute kojekuda po najopširnijem dijelu čitave I knjige tj. po onom dijelu njezinu koji se zove »Ljubavne i druge različne ženske pjesme«. Po sadržaju i fakturi te stihovane priloge iz Sinja možemo uvrstiti među balade i romance. Balade su br. 303^a, 342, 370, i 742, a romance br. 300^a, 615, 748 i 760.

Baladama i romancama baš ovakva tipa, tj. više lirskoga nego epskoga, kakve su i ovih osam netom spomenutih sinjskih pjesama iz Vukove I knjige, obiluje i inače pjesnički folklor u Hrvata. Baladâ i romancâ ima toliko obilje

¹ Pri ovoj tvrdnji dobro je sjetiti se i riječi Jovana Skerlića (»Istorija nove srpske književnosti«, Rad, 3. izd. Beograd 1953, str. 239) koje se odnose na Vukove intervencije općenito: »Kao sa pripovetkama radio je i sa pesmama (tj. dotjerivao ih, primjedba O. D). Tako je radio uostalom Jakov Grim, skupljajući nemačke narodne pripovetke, tako nemački romantički pesnici Arm'in i Brentano, skupljajući nemačke narodne pesme. Karadžićeve zbirke su najbolje ne samo zato što ih je on počeo skupljati u vreme cvetanja narodne poezije i kada je u množini nepokupljenih pesama morao odabirati najljepše no i zato što je bio uređivač koji je imao ukusa i smisla za taj posao, bio u neku ruku i saradnik narodnih pevača.«

² Naravno da ovo »iz Sinja« može značiti, a vjerojatno i znači »iz okolice Sinja«.

i u Matičnim rukopisnim³ kao i u objavljenim zbirka, a i u ostalim zbirka što su ih publicirali pojedinci (spomenut ćemo uz put Fr. Kurelca, D.S. Karmana i Stj. Mažuranića), a i tolik se impozantan broj takvih pjesama još u naše dane nalazi na terenu, da je pisac ovih redaka mogao s lakoćom pred više godina objaviti dvije zbirke takvih pjesama⁴ te da su mu baš takve pjesme i u nedavno publiciranoj antologiji »Narodne lirske pjesme« bile najzanimljiviji i najuspjeliji dio čitave knjige.

Po umjetničkoj valjanosti najvrednije od ovih osam pjesama iz Sinja jesu balada »Snaha Jelena i djever Pavle« koja se nalazi pod br. 742 i romanca »Asan-aga i njegova ljubav« koja se nalazi pod br. 760. Tim se dvjema pjesmama po umjetničkoj vrijednosti najviše približava romanca »Dorotija i vojvoda Janko« koja nosi br. 748. Od svih tih osam pjesama najslabija je kao umjetničko djelo romanca »Budimski kralj i kraljica« koja je smještena pod br. 615, ali koja je nešto slabija, ne zato što bi uistinu bila slaba, uporedi li se s tolikim inače dobrim pjesmama našega književnoga folkloru po različitim štampanim i rukopisnim zbirka, nego zato što je uspjelost ostalih pjesama iz Sinja u Vukovoj I knjizi tako jaka, da tu pjesmu, iako dobru i uspjetu, one svojom izvanrednošću zaista zasjenjuju. I ne dâ se vjerovati da je ovih osam pjesama iz Sinja tako zanemareno, da ih malo tko od domaćih proučavača (a bojim se na žalost i stranih) tradicionalne poezije u južnih Slavena, a posebno Hrvata i Srba, vidi kad treba nešto odabrati za kakvu čitanku, hrestomatiju ili antologiju.⁵

Jedna od tipičnih jezično-stilskih osobina o kojoj sam u više navrata pisao, a u jednom prilogu se samo njome pozabavio, jest miješanje ikavskih, ijekavskih i ekavskih oblika u velikoj većini tvorevina hrvatske narodne poezije.⁶ Ta stilsko-jezična osobina, tj. miješanje ikavskih i ijekavskih oblika, očitovala se u stanovitom smislu i u pet pjesama (br. 300^a, 303^a, 342, 730 i 742) iz Sinja od osam, koliko ih u svemu ima u I Vukovoj knjizi. Ostale su tri pjesme br. 615, 748 i 760) spjevane isključivo u ikavštini. I oblik dijevojka, umjesto djevojka, koji tako izrečen pruža jedan slog više stihu u kome se nalazi, došao je do izražaja u dvjema od ovih pjesama iz Sinja, i to: u pjesmi br. 342 (»Smrt Ivana i Jeline«) u 35. stihu i u pjesmi br. 730 (»Šuićkinja Mara«) u 16. stihu.

Vrijedno bi još bilo napomenuti kako u pjesmi br. 615, tj. u već spominjanoj romanci »Budimski kralj i kraljica« stih 42. koji glasi: »ali da je meni na povrate«, podsjeća na prvi dio 37. stiha bugarštice »Marko Kraljević i brat mu Andrijaš« s otoka Hvara (XVI st., zapis P. Hektorovića) koji glasi: »i da bi mi na povrate...«.

³ Danas pohranjenim u arhivu Odbora za narodni život i običaje JAZU u Zagrebu.

⁴ O. Delorko, »Hrvatske narodne balade i romance«, I knjiga, Zagreb, 1951; II knjiga »Zlatna jabuka«, Zagreb, 1956.

⁵ Pri ovoj tvrdnji među današnjim domaćim izučavačima pjesničkoga folkloru moramo izuzeti Vojislava Đurića koji je u svojoj knjizi »Antologija narodne poezije« Beograd, Nolit. 1960. str. 48 donio jedan dio pjesme »Budimski kralj i kraljica« (u Vukovoj knjizi br. 615). Tako sam i ja pod br. 208 unio u antologiju »Narodne lirske pjesme«, 1963, biblioteke »Pet stoljeća hrvatske književnosti« pjesmu »Asan-aga i njegova ljubav« (iz Vukove I knjige, br. 760).

⁶ Tu pojavu možemo pratiti od Hektorovićeve zapisa u XVI st. do zapisa, npr., Stipe Banovića u naše dane.

Dok su neke pjesme, za koje znamo da su iz Dalmacije, u Vukovoj I knjizi spjevane u stihu različite metričke dužine: u osmercu (shema 4 + 4), devetercu, trinaesteru itd., a neke i u petercu, desetercu (shema 5 + 5), jedanaesteru, dvanaesteru itd., dotle je osam sinjskih tradicionalnih pjesama u istoj Vukovoj knjizi spjevano u desetercu (shema 4 + 6), dakle u onom desetercu o kome je Nikola Tommaseo mislio da je glavni stih naše poezije općenito, onako kao što je, npr., heksametar bio u starih Grka, jedanaesterac u Talijana, a aleksandrinac u Francuza.

U baladi »Snaha Jelena i djever Pavle« glavna je uloga povjerena domišljatosti i odlučnoj Jeli⁷, ženi odveć senzualnoga, nepromišljenog i na sve spremnog Ivana. Uzalud ona odvrtača muževa brata Pavla da se ne ženi njezinom sestrom Anom koja mu se toliko dopada. Da bi ga pošto-poto odvrtila od te ženidbe, Jele se služi i lažju (tobož njezina sestra boluje od nekakve bolesti), ali pred djeverovom upornošću ipak ne ustraje u toj neistini, nego mu otkriva pravi razlog toga odvrtačanja: Ana je odviše lijepa, a njezin muž previše pohlepan za ženama pa bi moglo doći i do najgorega povede li ga Pavle u svatove kao djevera. Uostalom evo Jelininih riječi:

...kupi svate znano i neznanu,
i tuđina zovi za divera,
nemoj Ive brata rodenoga;
jer je Ana i odviše lipa,
ti ćeš s Ane izgubiti glavu.

Ali od toga da povede tuđina za djevera umjesto rodenoga brata odvratit će Pavla, čim je on sam o tome obavijesti, njihova u tim stvarima odveć osjetljiva majka:

Muč', ne luduj, drago dite moje!
To je tvoja velika sramota
da tuđina zoveš za divera,
ne Ivana, brata rodenoga.

Samo ono čega se toliko bojala Jelina, zaista se i dogodi. A evo kako: za vrijeme prolaza svatova puhne vjetar s planine te nevjesti podigav duvak, otkrije prelijepo lice. Kad ga Ivan zadivljen ugleda, odluči se na najgore. Kaza, naime, bratu da konj na kome jaši nije potkovan pa da ga mora potkovati. Pavle side s konja da to uradi:

A kad Pavle riči razumio,
brže junak konja odsidnuo
pak pogleda konjicu u noge;
u konja su sve četiri ploče
i dvadeset i četiri čavla.
A kad vidi Ive, dite mlado,
on izvadi od bedrice čordu,
bratu Pavlu odsiječe glavu.

Svi svatovi osuđuju to Ivanovo podlo umorstvo. Pošto su ubijena brata ukopali, načinivši mu grob čordama, krenu k Ivanovu dvoru. U dvoru je veselje. Pred njim se pleše kolo koje predvodi glavom sama Jelina. Kad vidi

⁷ Takav je oblik toga imena u samoj pjesmi. Na tri se mjesta inače to ime navodi kao Jelina.

da među prispjelim svatovima nema mladoženje, zaustavlja kolo, pita sestru gdje joj je Pavle, pa kad od nje dozna da je umro na putu, dosjetivši se što je posrijedi, stvara odluku da ubije Ivana. Poslije izvedena djela začuđeno j zaprepaštenoj svekrvi objašnjava razlog svoga čina:

Vira moja, mila majko moja,
nerođena, kolik' i rođena!
volim da smo obi udovice⁸
neg dvi sestre jednoga ljubovce.

Svakako u ovoj baladi nema ničega udesnoga. Nasilna smrt nedužnoga, a na svoj način i bezazlenog Pavla, kao i senzualnog, a zbog žena i na najgore zlo spremnog Ivana, ostaje kao težak, veoma mučan događaj, ali samo u krugu obitelji gdje se dogodio. Posljedice će te smrti osjećati samo članovi obitelji, a u prvom redu nesretna majka ubijene braće. Udovice će se već lakše snaći jer su i lijepe i mlade. Ali bez obzira na ove pojedinosti, kao i na one kojih se ovdje nismo dodirnuli zbog ograničena prostora, posrijedi je tragedija običnih ljudi, nikako sudbonosnih povijesnih likova.

No ta činjenica nipošto ne umanjuje umjetničku vrijednost samoga djela o kome je riječ. U baladi »Snaha Jelena i djever Pavle« nosioci glavnih uloga dani su živo, plastično. S nekoliko poteza rišu se situacije, iz malog broja riječi iskrsavaju lica, njihove osobine, sklonosti, čud.

Zanimljivo je da smo nedavno u selu Šparagovićima na poluotoku Pelješcu naišli na početak ove balade, početak koji se kao fragment tako osamostalio, da je kazivačica (nepismena Mare Ledinić udata Lucić, rođ. 1906.) koja ga je pred nama reproducirala bila uvjerena da od njega nema više ništa, da je to što nam je ona kazivala čitava pjesma. Uostalom, evo toga početka koji je mogao i vrlo mladom Jesenjину (recimo onome iz god. 1915) poslužiti kao izvrstan pjesničko-folklorni materijal:

Đever nevi rukoveti baca,
ona njemu klašće u njedarca,
pa je đever nevi govorio:
»Oženi me, draga neve moja,
za Maruške mile sele tvoje!
Neve njemu na to progovara:
»O devere, moj zlatni prstene,
ja bi tebe ženila, devere,
za Maruške mile sele moje,
sele moja neće se udavat,
češće puta zaboli je glava!«

(O. Delorko, Narodne pjesme iz okolice Metkovića i s poluotoka Pelješca, 1964. Rkp. INU br. 434, br. pjes. 179)

Romanca »Asan-aga i njegova ljuba« po umjetničkoj vrijednosti ne zaostaje za baladom »Snaha Jelena i djever Pavle«. I u njoj se opisuje život običnih ljudi⁹ i njezine se preokupacije iscrpljuju u zbivanjima stanovitog obiteljskoga kruga. Kao Shakespeareove drame »Zimska priča« i »Cimbelin« i ova se romanca kreće na samoj ivici moguće tragedije da ipak završi

⁸ Tj. ona i sestra joj.

⁹ I feudanci su, ukoliko nemaju neke posebne funkcije u vezi s važnim historijskim događajima, u ovom smislu obični ljudi. Toliko da se ne bi pojam »obični ljudi« tumačio kao pojam kmetovi ili u najboljem slučaju seljaci slobodnjaci.

sretno. Oštro iskrse suprotnosti se izgode, pa glavno lice Asan-aga zadržava ženu koje se htio riješiti nasilnom smrću, da bi se oženio drugom. Asan-aga, zbog toga što misli da mu je žena nerotkinja, odlučio se drugi put oženiti, pa isprou sebi djevojku. I baš kad su svatovi bili blizu dvora ženikova (»kad su došli dvoru na poglede«) Asan-aga naređuje svome bratu da mu pogubi ženu, a ako to ne uradi, on će njega pogubiti. Ali baš u času kad je djever (inače teška srca) htio pogubiti nevjestu, ona rodi sina. Sad joj djever poštedi život, te s nećakom na rukama ide svome bratu da mu javi radosnu vijest. Na to Asan-aga darova bratu konja na kome je jahao i djevojku koju je bio za se isprou, a svojoj se ženi vrati pun nježnosti s novorođenim sinom u skutu od dolame:

Leži, tune, draga dušo moja,
jer si mi se vrlo umorila
svom djeveru pirak spravljajući,
meni malo čedo radajući.

U ovoj je romanci posebno uspjele dana radost Asan-agina brata kad ugleda tek rođena nećaka, radost udružena s olakšanjem što neće morati da uprlja ruke nevinom krvlju svoje nevjeste. Koliko mu je do nje stalo vidi se i po tome što je i u hinjenoj srdžbi ne zove nevjestom nego nekom, tj. imenom od milja i to baš u času kad bi je inače trebao lišiti života. Istina, u ovoj Vukovoj romanci ne doznajemo koliko je ona značila svome djeveru i njegovim najbližima kao npr. u onoj iz Gornjih Majkova kad zaova ovim riječima odvraća brata da je ne ubije:

Nemoj, brate, mило dobro moje,
mi smo svoje izgubili majke,
druge smo se boje dobavili,
bolja nam je Jele, naša neve,
neg je bila naša majka stara!

(O. Delorko, Narodne pjesme iz Dubrovačkog primorja, 1963. Rkp. INU br. 421, br. pjes.: 37)

Jednoj vrlo uspjelej varijanti ovog Vukova zapisa iz Sinja, koja je zabilježena god. 1962. u Župi dubrovačkoj i u kojoj se glavni junak umjesto Asan-aga zove Marko Kraljević, završetak nije ispunjen kao u Vukovoj onako raznježenim riječima glavnog junaka upućenima ženi izmorenoj svadbom¹⁰ i rađanjem, nego oštrim riječima upravljenima djevojci koju je bio glavni junak za se isprou dok je mislio da mu je žena nerotkinja:

Ajd' otale majci na tragove,
okle si se meni uputila,
jer ako se ne povратиš majci,
zaplest ću ti kosu u ognjeve!¹¹

Istina u ovoj varijanti iz neposredne okolice Dubrovnika, glavni junak nije isprou djevojku, kao u varijanti iz Vukove I knjige, prema vlastitoj želji pritješnjen nevoljom što mu žena ne može da izrodi toliko željeno

¹⁰ A vidjeli smo čijom.

¹¹ Izvrstan stih i kao da ga je spjevao Luis de Gongora y Argote (1561—1627), barokni španjolski pjesnik, uzor svih evropskih lirika modernističkoga smjera od Francuza St. Mallarméa pa do naših dana.

potomstvo, nego zbog toga što mu se djevojka sama nametala pri tom ga i dražeći što dolazi do izražaja u samom početku pjesme:

Konja igra Kraljevića Marko,
konja igra vrhom Carigrada,
gledala ga carica¹² djevojka,
gledala ga pa mu govorila:
»Lijep ti si, Kraljevića Marko,
još je ljevša Jele ljubi tvoja,
ali nema od srca poroda,
uzmi mene, Kraljevića Marko,
lijev¹³ ću ti porod poroditi:
do tri ćere i četiri sina!¹⁴

Poznata nam je još jedna uspjeta varijanta — uz siršjsku, majkovsku i župsku — ovog motiva i to iz Slavonije.¹⁵ Samo što u toj slavonskoj inačici uvrijeđena žena ne može da oprost mužu što ju je htio dati ubiti (i u ovoj varijanti kao i u ostalim trima po bratu) da bi se mogao drugi put oženiti. Zato, kad se poslije poroda vraća k njoj, pun skrbi i brige, ona sve njegove darove odbija s indignacijom, a posljednja dva stiha u romanci koje baš ona izgovara najbolje prikazuju opseg njezine uvrijeđenosti:

Ako š, ago i srebro i zlato¹⁶
nigda mio, kô si dosad bio.

Već smo kazali da je romanca »Dorotija i vojvoda Janko« (br. 748), što se tiče umjetničke vrijednosti, treća po redu od osam pjesama iz Sinja koliko ih ima u Vukovoj I knjizi. Motiv te romance veoma je raširen i u ostalim krajevima Dalmacije, a pogotovo na njezinim otocima¹⁷ i prikazan je u brojnim inačicama nego je ova Vukova iz Sinja. Takva je, npr. i ona što se nalazi pod br. 207 u mojoj antologiji »Narodne lirske pjesme.« Ta je posebno uspjeta varijanta s Dugog otoka, zapisana god. 1956.¹⁸

U Vukovu zapisu iz Sinja »dijete« Nikolica boluje devet godina pa su od tako teška bolesnika pobjegle i majka i ljubovca, samo nije sestra Dorotija. Jednog dana zamoli brat sestru da mu donese vode s vrela iza gore, jer mu se čini da bi mu od te vode moglo biti bolje. Sestra se boji tog izvora jer zna da ga čuva »vojevoda« Janko koji ju je dugo baš u njega, u Nikolice prosio, a ovaj ne samo da mu je nije dao, nego mu se i narugao. Nato je teško bolesni brat moli da se preobuče u njegovo odijelo, da metne na glavu njegov kalpak, a o pas pripaše njegovu čordu i tako preobučena pođe po toliko željenu vodu. Sestra ga poslušala. Kad je došla do vode, Janko misli da je ona zbilja Nikolica, pa je pita kako to da je on, tj. Nikolica došao po vodu, a ona mu kaže da joj se sestra Dorotija teško razboljela. Nato

¹² Ovdje je pojam carice više ukrasni pridjev nego stvarni društveni položaj.

¹³ Lijep.

¹⁴ O. Delorko, Narodne pjesme iz Župe i Rijeke dubrovačke, 1962. Rkp. INU br. 391, br. pjes.: 43.

¹⁵ Vidi pjesmu br. 113 (iz okolice Oriovaca) u V knjizi Matičinih »Hrvatskih narodnih pjesama.«

¹⁶ Misli pokloniti.

¹⁷ Za dvije varijante u Vukovoj V knjizi, tj. za br. 567 i 658, nije naznačeno otkuda su.

¹⁸ Kazivala ju je Matija Šešelja, vrsna kazivačica narodne poezije, o kojoj sam već pisao na drugom mjestu (ZNZO, knj. 38, god. 1954, str. 223—232).

joj Janko »za ljubav sestre Dore« nalije vode u vjedro i preda na konja. Kad je došla tako daleko da je on više nije mogao nikako dostignuti, otkrije mu vičući tko je.

U ovoj sinjskoj romanci iz Vukove I knjige uvodni stihovi nikako ne pristaju ostalom sadržaju pjesme,¹⁹ pa zbog toga i pored stanovite uspjelosti kad se gledaju sami za se — djeluju nekako nacijepljeno. Ali zato ima u njoj i fino danih mjesta, kakvo je, npr., i ono u kome se opisuje kako se sestra prema bratovu savjetu vješto zamaskirala:

To je sestra brata poslušala,
i obuče bratove aljine,
savi kosu, metnu kalpak na nju,
i pripasa čordu demaškinju,
i poside konja golemoga,
paka ide za goru na vodu...

Ili ono u kome se priča kako Janko, uvjeren da razgovara s Nikolicom, s posebnom pažnjom opskrbljuje Dorotiju ljekovitom vodom iz izvora:

Kad je Janko riči razumio,
onda joj je tijo besidio:
»Daj mi vidro, dite Nikolica,
daj mi vidro da ti dodam vode
a za ljubav Dore, sestre tvoje!
A kad joj je vodu dodavao,
ona mu je l'po zafalila...

Stihovima koji nalikuju na ove počinju npr. i dvije pjesme drugačijeg sadržaja u V knjizi Matičina zbornika (vidi pjesme br. 170 i 171). Prva je iz Slavonije (okolica Požege), a druga s otoka Šipana.

Ali romanca »Dorotija i vojvoda Janko« iz Vukove I knjige bolje djeluje kao umjetničko djelo u cjelini nego u pojedinostima.

Posebno su uspjele u našoj lirskoj tradicionalnoj poeziji one pjesme koje su svojim ugođajem povezane sa životom pastira, s čuvanjem ovaca ili druge stoke kao i uopće s nekom vrstom plandovanja bilo po plodnim bogatim pašnjacima Slavonije, bilo po škrtim gorovitim ispašama Dalmacije, Hrvatskog primorja, Istre, Like ili bilo kojega drugoga našeg tzv. pasivnog kraja. Takvih pjesama doduše nema mnogo, ali sve su više-manje posebno uspjele. Pri ovoj tvrdnji dovoljno se sjetiti pjesama kao što su »Janje i žedno i gladno« i »Ovca razbludnica« iz V knjige Matičina zbornika ili »Kaj se ono vu planini beli«, »Žudnja za pastircicom«, »Barbara djevojka«, »Obostrane kletve«, »Blago meni« i »Stradao u igri« u antologiji »Narodne lirske pjesme« što sam je ja uredio. Pjesma iz Sinja »Šuićkinja Mara« (br. 730) u I Vukovoj knjizi ide u krug tih pjesama.

Dok su pasli ovce s Marom Šuićkinjom²⁰ u Šuici iznad Malovana, pastiri, tj. Petar i Nikola, zagriju se za nju. Ali kako su joj jedan i drugi bili jednako mili, ona im predloži da se natječu, i to tako da polete trkom oba

¹⁹ Stihovima koji nalikuju na ove počinju npr. i dvije pjesme drugačijeg sadržaja u V knjizi Matičina zbornika (vidi pjesme br. 170 i 171). Prva je iz Slavonije (okolina Požege), a druga s otoka Šipana.

²⁰ Mi radije pišemo Šuićkinja sa ć, kako je to uradio i dr N. Andrić, urednik V knjige Matičina zbornika, gdje se jedna varijanta te pjesme nalazi pod br. 179.

u isti mah s vrha Malovana k njoj, a ona će se nalaziti na dno Malovana, pa tko prvi dođe u njezino krilo, tome će od njih dvojice pripasti. Trka započne kad im ona »srmari-maramom« dađe znak, ali Petar izdahnu malo prije cilja, a Nikola se mrtav nađe u njezinu krilu. Od žalosti za njima Mara se ubija i to Nikolininim noževima. Za nesretnom pastircicom kuka njezina majka jutrom i večerom, za Petrom njegova maćeha kad ga se god sjeti, a za Nikolom njegova majka neprekidno.

Za ovaj završni dio pjesme u kojemu je izneseno kako za tragično poginulim pastirima žale njihove majke (a u slučaju pastira Petra njegova maćeha) sam Vuk je u popratnoj bilješci kazao: »Za ovo posljednjih 11 stihova, odavde do kraja (toliko ih, naime, taj dio obuhvaća, primjedba O. D.) gotovo bi se moglo reći da su ovdje dodati po drugim pjesmama...«

Ne znamo koliko je Vuk u pravu kad ovo iznosi, ali imali smo prilike da god. 1935. zapišemo u Brušanima (selo u okolici Gospića) jedan osamostaljeni fragment te pjesme koji nema toga završetka.

Ovce čuva Šuićkinja Mara
po Šujici povr Malovana,
k njoj se šeću dva čobana mlada,
oba mlada, oba Mari draga:
jedan Pere, a drugi Nikola.
Progovara Šuićkinja Mara:
»Koji prvi dođe na krilašce,
ja ću tome biti zaručnica!«
Prvi puče, malo ne domače,
Niko mrtav Mari u krilašce.²¹

Nego u ovoj varijanti sve je svedeno na krajnje sažimanje, tako da ne znamo ni kako je bio velik razmak koji su morali nesretni pastiri prijeći da bi što prije do Mare došli, ali svakako je morao biti velik kad su oba prelazeći ga, a mladi i vješti trčanju, izdahnula.

Pišući o tragičnoj smrti troje mladih pastira u ovoj sinjskoj baladi iz Vukove I knjige, ne možemo mimoći i diskretno iznesenu »dionicu« pastira Nikole. U Vukovoj, naime, varijanti Mara se ubija Nikolininim noževima, pošto je uvidjela čime je urodilo nesretno natjecanje što ga je ona sama predložila. A zanimljivo je i to (dakako, u dodatku u koji Vuk sumnja da organski pripada samoj pjesmi) da je najdublja i najjača žalost Nikoline majke. Potvrdu o ovoj diskretno označenoj dionici Nikoline uloge za jednu nijansu jaču od one Petrove, našli smo i u Ivančanovoj već spomenutoj varijanti iz Trnovca, kad Mari teško ožalošćenoj smrću dvojice drugova pastira, ovce na njezino pitanje, da li su gladne trave djeteline ili žedne hladane vodice, odgovaraju da nisu nego da su željne Nikolina zviždanja, tj. doziva, a ona se na te njihove riječi ubija noževima koje je trglala sebi iza pasa. U varijanti V knjige Matičina publiciranog zbornika pod br. 179 dosta se toga izmijenilo (naravno, osim glavnih tačaka samoga sadržaja) pa je ovo tražanje za daljnjim ispitivanjem pojedinih trenutaka Nikoline uloge, odnosno

²¹ O. Delorko, Narodne pjesme iz Like, 1955. Rkp. INU br. 183, br. pjes. 28. Varijanta ove balade iz Trnovca (također sela u okolici Gospića) ne završava samom smrću dvaju zaljubljenih pastira nego i samoubojstvom pastirice Mare koja ih je u tu smrt nehotice nagnala. Tu varijantu v. u rkp. zbir. INU br. 186 I. Ivančana: Okolica Gospića, 1955, br. 78.

uloge jednoga od dvojice pastira onemogućeno, bez obzira što i sam ograničen prostor ovoga ogleda to ne bi dopustio.²²

Vrijedna je posebne pažnje među osam pjesama iz Sinja u Vukovoj I knjizi i romanca »U dragom je najtvrdje pouzdanje« (vidi br. 300^a), gdje se opisuje kako se među robljem koje su kauri, dakle kršćani, pohvatali robeći Klis, nalazi i lijepa dizdareva kćerka. Njezinu ljepotu posebno zapazi Šime Latinin u času dok se ona umiva.

Kad su došli na to sinje more
umiva se gizdava divojka:
sinu lišće kano žarko sunce!
A to vidi Šime Latinine,
maša joj se rukom u nidarca.
A veli mu gizdava divojka:
»Pri seb' ruke, čobanino vlaška!
Nisu dojke za te odgojene
već za dragog, pašu bosanskoga.«

Nato joj Šime Latinin očito povrijeđen i u svojoj muškoj taštini a i u svomu čovječjem dostojanstvu kaže kako će prodati svoje »bile kule« pa je tim novcem otkupiti od družine, a onda odvesti u Mletke i pokloniti tamošnjem duždu. No djevojka mu govori da to ne uradi, jer će je ionako otkupiti ili otac, ili ujak, ili njezin dragi, bosanski paša. Tek otkupi je zapravo samo bosanski paša, a otac i ujak se ogluše.

Najljepšu varijantu ovoga motiva zapisao je u naše dane, tj. godine 1960. Stipe Banović u Zaostrogu kod Makarske.²³ Samo što se u zaostroškoj varijanti zarobljena djevojka muslimanka zove Ajka Atlagića, što je uhvaćena pri robljenju Livna, a ne Klisa, što je ulogu Šime Latinina preuzeo Ilija Smiljanić i što joj dragi koji je na kraju otkupi nije bosanski paša, nego beg Ljubović. Kao što je u sinjskoj varijanti impresivan dijalog između otimača kršćanina i zarobljene djevojke muslimanke pošto se otimač zadivio djevočinu licu pri pranju, tako je u ovoj zaostroškoj varijanti posebno snažno dan muk Ilije Smiljanića dok ga zdvojna djevojka moli na putu da je ne proda kad dođu u Kotare jer da će nju otkupiti njezin otac:

Kad su bili uz Prolog-planinu,
moli mu se ta divojka mlada:
»O sokole, Smiljanić Ilija,
kad dođemo u Kotare ravne,
nemoj mene u roblje prodavat:
za mlon će ti dobar otkup doći
od mog babe bega Atlagića!«
Muči Ile, ništa ne govori.

Ova Ilijina šutnja poslije koje udovoljava djevočinom molbi i koja se ponavlja i poslije neuspjeha s očevim otkupom, kad ga djevojka moli da se za njezino oslobođenje obrati ujaku joj, bez sumnje krije u sebi teško ratnikovo razočaranje u ljudsku dobrotu uopće, u pomoć najbližih u velikoj ne-

²² Inače je Andrić u svom dragocjenom »Dodatku« spomenute V knjige Matičina štampanog zbornika ovoj pjesmi nabrojio 28 rukopisnih i 3 publicirane varijante (uključivši, naravno, među ove tri objavljene i Vukovu) i to na str. 568—572.

²³ S Banović, o. c. ZNZO, knj. 40, str. 19—20.

volji i još koješta drugo što je on za vrijeme različitih okršaja, upadâ i zatrkâ u kojima je sudjelovao, imao prilike vidjeti. Uostalom, evo Ilijinih pesimističkih riječi kojima on prekida svoju dobrohotnu šutnju i koje upravlja djevojci kad ga ona poslije neuspjeha i s ujakom moli da se obrati za njen otkup begu Ljuboviću, njezinu dragom:

O Turkinjo, Ajko Atlagića!
Otkupe je lako obećavat,
obećavat lašnje nego davat.

Nego kao i u sinjskoj, tako i u ovoj zaostroškoj varijanti ipak na kraju uplašenu i zdvojnu djevojku otkupi njezin dragi, dok se otac i ujak izvuku time da im je tobože sve što su imali oteto ili zapaljeno.

Drugim varijantama ove pjesme, zapisanima također među Hrvatima, a koje spominje i St. Banović²⁴ pa utvrđuje da ih ima 6 (dvije objavljene, a četiri u rukopisu), mi se ovdje nećemo baviti, nego ćemo radije još nešto kazati o preostalim dvjema baladama i jednoj romanci iz Sinja u Vukovoj I knjizi.

U prvoj od tih dviju preostalih balada koja se nalazi pod br. 303^a, a zove se »Mati nevjernica«, opisano je kako je Asanaginica, pošto je ostala udovica, pozvala Ibru Barakovča, koga je mamila i dok joj je muž bio živ, da je oženi. Ibro joj odgovara da bi se rado odazvao njezinu pozivu da joj donesu vode Miletine iz Sinja. Na toj će se vodi Ibro naći oružan pa će njih goloruke smaknuti. Taj plan osujeti treće Asanaginičino dijete, sestra ugroženih momaka, otkrivši im šta će im se dogoditi. Tako, mjesto da Ibro ubije Asanaginičine sinove, smaknu oni njega, a u vodi što ih je majka zamolila da nabave donesu joj Ibrine iskopane oči.

Čitava je ova balada solidno građena, tako da će sve što budemo o njoj ovdje navodili ići u prilog ovoj pohvalnoj ocjeni. Evo, npr., kako je oblikovana druga Asanaginičina poruka ljubavniku Iбри u kojoj ga obavješćuje što će učiniti da bi se mogla nesmetano ostvariti njihova ljubav:

Tebi boru, Baraković Ibro!
Ja ću ići bilom dvoru mome,
razboliću s' bolom brez bolesti,
pak ću poslat do dva moja sina
da mi odu do bijela Sinja,
i donesu vode Miletina
kada dojdū na Miletin vodu,
pogubi i, Baraković — Ibro,
paka²⁵ uzmi mene za ljubovcu.

A evo njezina pretvaranja pred još neupućenim sinovima:

Bor' vam, sinci, sivi sokolovi,
evo me je vrlo zabolilo,
bog će dati da će dobro biti:

²⁴ S. Banović, o. c. str. 19—20.

²⁵ Ovo »paka«, kao i u citatu romance »Dorotija i vojvoda Janko« na str. 9 ovog ogleada, uz još neke riječi koje se ponavljaju u Vukovim zapisima iz Sinja, pokazuju da je ovih osam pjesama možda kazivala jedna te ista osoba.

već vas molim, draga dico moja,
ajdete mi do biloga Sinja,
dones'te mi vode Miletina!
Čini mi se, draga dico moja,
da će bolu mome biti bolje.

I naglog okreta u samu srž opake zamisli:

A vas molim, dragi sinci moji,
ne vodite konjica golemi,
nit nosite oružje uza se!
Jer ne valja voda pod oružjem;
dočekaće zalci u Mojanči,
oteće vam konje i oružje.

Motiv ove balade vrlo je raširen među našim svijetom. Sjetimo se samo, među ostalim, dviju varijanata koje se nalaze u V knjizi Matičina štampana zbornika, od kojih je prva »Bjelogrta Ana« (br. 218) iz Smokvice na otoku Korčuli, a druga »Smrt Bajе Pivljanina« (br. 219) s otoka Šipana.²⁶

I balada pod br. 342 u Vukovoj I knjizi koja se zove »Smrt Ivana i Jeline« zastupana je čitavim nizom varijanata u našoj tradicionalnoj poeziji. I njoj je Andrić u V knjizi Matičina zbornika objavio nekoliko primjera,²⁷ a u »Dodatku« (pogledaj str. 552—563) naveo znatan broj inačica i ne samo rukopisnih nego i publiciranih. I mi smo se s motivom ove pjesme često susretali u nekim krajevima Dalmacije kad smo sakupljali pjesničku folklornu građu za arhiv INU-a.²⁸

Inače, u najpopularnijim varijantama toga motiva nosioci glavnih uloga zovu se Omer i Mejrima, pa tako i u onim trima inačicama što ih Vuk donosi odmah poslije ove balade iz Sinja (vidi br. 343, 344 i 345). Motiv o velikoj ljubavi između djevojke i mladića koja završava tragično zbog protivljenja njihovu vjenčanju jednoga od roditelja, čini se da je bio osobito drag dalmatinskome puku. Potvrdu zato imamo, npr., u svjedočanstvu jednog Mlečanina koji opisuje kako su u XVI st. stanovnici Splita slušali, duboko potreseni, pjesmu nekoga Franje Boktulije o nesretnoj ljubavi između njihove sugrađanke Mare Vorničeve i jednog mladića muslimana iz Klisa. Naravno razlog tragičnoj smrti Ivana i Jeline u sinjskoj baladi iz Vukove I knjige nije vjerske prirode, kao što je bio uzrok Marinoj smrti u toj nama samo po čuvenju poznatoj pjesmi Franje Boktulije, nego u protivljenju Jelinine majke da joj kćerka pođe za Ivana:

Nut' ne luduj, Jelina divojko!
Tebe će dat majka za boljega,
za boljega i bogatijega.

²⁶ Uz put da spomenemo kako je ovom motivu N. Andrić u »Dodatku« citirane knjige na str. 617—623 naveo mnoštvo varijanata, samo prema činjeničnom stanju više rukopisnih nego publiciranih.

²⁷ Vidi br. 170 (»Dvoje nesuđenih«), 171 (»Hajka i Svilalija Alko«), 172 (»Nemilosna majka«), 173 (»Smrt Pilipa i Pilipe«), 174 (»Dva groba«), 175 (»Ženidba na silu«) i 176 (»Smrt drage i dragoga«).

²⁸ Jedna od tih varijanata, i to iz Oliba, objavljena je u zbirci O. Delorko, »Zlatna jabuka«, pod br. 44.

Kako su neuviđavne, a na svoj način i okrutne, netom navedene majčine riječi pogotovo kad se uporede s ovima nedužnim i nježnim, što ih je prije njih njezina kćerka kazala Ivanu:

O Ivane, draži od očiju,
ti me prosi, ja ću za te poći:
ma ću pitat mile moje majke,
oće li me majka dati za te.

I pri smrti Jeline i pri smrti Ivana, budući da su se obje smrti zbile ne-
očekivano (dakako za okolicu, pa i onu najbližu koja ih nije znala predvidjeti),
stihovi su više-manje jednaki:

Misli majka da je zanimila,
al se Jela s dušom razdilila!

Odnosno:

Misle oni²⁹ da je zanimio,
al se Ive s dušom razdililo...

U romanci »Budimski kralj i kraljica« (br. 615) iz Sinja u I knjizi Vukova
zbornika vodi se razgovor između kralja i kraljice. Pošto ju je uvjerio da
joj neće ništa učiniti, kraljica mu odgovara, da joj je od dosadašnjih triju
muževa (uključivši i njega) bio najmiliji Miloš, iako je bio siromah, a Janko,
drugi muž, kao i on — kralj od Budima — vrlo bogat. A evo zašto:

Vira moja, svitla kruno moja,
prva j' srića u cvitu savita,
a druga je u suzam salita,
a treća je čemerom zalita.

I pored nesumnjive uspjelosti, osobito u pojedinim boljim trenucima, ova
je Vukova varijanta nešto preopširna prema svojim štampanim družicama
iz Bačke i Like.³⁰

Jedan od sretnijih trenutaka ovog motiva u Vukovoj varijanti iz Sinja
jest i onaj u kome kralj traži od svoje žene da mu, ne plašeći se, iskreno
odgovori koji joj je od dosadašnjih muževa bio najmiliji:

Vira moja, kraljice gospojo,
ti s' se dosad triput udavala:
najprije si bila za Milošem,
pak si poslim za vojvodom Jankom,
a sad za mnom, od Budima kraljem;
kaži pravo — tako bila zdravo! —
od nas triju kom bi najvolila?

Razlog, što joj je najmiliji bio Miloš, leži — kako smo vidjeli iz malo
prije citirana odgovora — u usrdnosti i čistoći svake prave ljubavi, a ne
u tome — kako nam tumači bačka i lička varijanta — što bi prvi muž bio
bekrija i mnogo bolji ljubavnik od trećega i njegova prethodnika.³¹ U Vu-

²⁹ Tj. svatovi.

³⁰ Vidi pjesmu br. 17 (str. 166) u X knj. Matičina publiciranog zbornika i pjesmu
br. 133 u antologiji »Narodne liрске pjesme« koju sam ja uredio.

³¹ Naravno, u bačkoj su i ličkoj varijanti drugačija imena glavnih junaka i
njihov društveni položaj. Tako je, npr., u bačkoj varijanti treći muž Hasan-aga, a
u ličkoj Osman-paša.

kovoj, tj. u sinjskoj varijanti ne spominju se ni dva sina, koje bi, međutim,
u bačkoj i ličkoj inačici žena bila kadra žrtvovati zbog svoga prvog muža —
toliko ga je ludo i strastveno voljela. Evo njezina odgovora u tom smislu više
nego ciničnoga u bačkoj varijanti:

S tobom dva sam porodila sina,
obadva bi na pazar prodala
i bekriji³² mamuze skovala.

Takav ciničan, a možemo slobodno reći i bešćutan odgovor žene uzrok
je što muž ponekad i ne održi dano obećanje da joj neće ništa učiniti, bude
li mu iskreno odgovorila kojega je od triju muževa najvoljela, pa je on onda
ubije, kao što je to uradio Hasan-aga u varijanti iz Sutjeske u Bosni.³³

U dvjema dalmatinskim varijantama s otoka Žirja pred Šibenikom³⁴
žena bi također žrtvovala djecu (u prvoj tri sina, u drugoj dva) za svoga
prvog muža samo što ona kao njegovu odliku ne navodi bekrijsvo i posebnu
vještinu u milovanju, nego čovječstvo, čega nažalost nije bilo ni u drugog,
a ni u trećega muža pored svega velika njihova bogatstva. U objema vari-
jantama s otoka Žirja muž rasrđen ženinim odgovorom, osobito što se tiče
djece, ne održava obećanje da joj neće ništa učiniti, bude li mu iskreno od-
govorila, samo što je ne ubija, kao u inačici iz Sutjeske, nego samo čuši:

A kâ'je je kraje razumija
tešku jon je zaušnicu dao,
crvena je krvca prolivala,
dva jon kutna zuba izlićala.
Ona mu je besidila mlada:
»Ala kraju, krive kletve tvoje!«
Ali joj je kraje besidija:
»Zašto voliš mrtvega junaka,
nego kraja tvoga gospodara
i još naša dva malena sina!«³⁵

U sinjskoj varijanti iz Vukove I knjige muž, budimski kralj, također se,
kao u bačkoj Hasan-aga, a u ličkoj Osman-paša, drži danog obećanja, pa
ženu, i pored njezina krajnje nemila odgovora, ne kažnjava, tek što ne može
a da joj ne kaže zašto:

Moli boga, kraljice gospojo,
da sam tebi tvrdu viru zado;
ja bi tebe danas pogubio.

Inače, za razliku od njezinih varijanata koje smo u ovom ogledu spo-
menuli, u njoj žena u odgovoru mužu ne spominje sinova, i to svakako ovu

³² Tj. prvom mužu.

³³ *Andrić*, Hrvatske narodne pjesme. MH. knj. VI, pjes. br. 103. Zapisao ju je
fra Rafael Barišić, a kazivao Joze Aždajić.

³⁴ Vidi: *O. Delorko*, Narodne pjesme s nekih šibenskih otoka. Zagreb, 1957/58.
Rkp. zbir. INU br. 310. br. pjes.: 108 i 161.

³⁵ Žena u ovoj varijanti ne kaže onako grubo kao u varijanti iz Bosne da bi
za prvoga muža oba sina zaklala, ili kao u bačkoj da bi ih na pazar prodala itd.
nego da bi ih samo pregorjela. Ali i to je dovoljno da raspali kralja do te mjere
da joj dade zaušnicu i to tako snažnu da joj oba zuba izlete iz usta i da joj krv oblije
lice. Citirani stihovi navode se iz druge varijante s otoka Žirja, tj. iz pjesme br. 161.

varijantu iz Sinja čini bližom, humanijom od onih inačica iz drugih naših krajeva.

Kako se vidi iz svega što smo dosad napisali, među prilozima za koje znamo pouzdano da su iz Dalmacije u I knjizi Vukova zbornika, kao umjetničke realizacije najistaknutije mjesto zauzima osam pjesama iz Sinja, od kojih su četiri balade, a četiri romance, a među njima posebno vrijedne: balada »Snaha Jelena i djever Pavle« (br. 742) i romanca »Asan-aga i njegova ljuba« (br. 760). Pa iako je nekima od ovih priloga kasnijim sakupljačkim radom nađena bolja varijanta ili barem efektivnija i potpunija, oni ipak imaju veliko značenje za nas već i zato što su prvi put bili dostupni našoj a djelomično i evropskoj javnosti na stranama jedne od knjiga znamenitog i toliko rasprostranjenog zbornika kao što je Vukov.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE LIEDER AUS SINJ IN VUK'S I. BUCH UND EINIGE IHRER SPÄTER AUFGEFUNDENER VARIANTEN

In seiner Betrachtung befasst sich der Verfasser besonders mit acht Volksliedern aus Sinj in Dalmatien die sich im I. Buch des Volkslieder-Sammelwerkes von Vuk Stef. Karadžić befinden (Nr. 300a, 303a, 342, 615, 730, 740, 742, 760). und von welchen vier Balladen und vier Romanzen sind. Dazu hat ihn in erster Reihe ihre künstlerische Wohlgeratenheit angeregt und des weiteren die Tatsache dass sie bisher fast niemand in Vuk's Sammelwerk bemerkt hatte. Der Verfasser betont besonders den künstlerischen Wert der Ballade »Snaha Jelena i djever Pavle« (Nr. 742; »Die Schwägerin Jelena und der Schwager Pavle«) und der Romanze »Asan-aga i njegova ljuba« (Nr. 760; »Hassan-Aga und seine Gattin«), aber er findet viele Worte des Lobes auch für die anderen Lieder. Indem er von jedem einzelnen berichtet, beleuchtet er sie auch mit Varianten die später aufgefunden wurden, meist ebenfalls grossenteils in Dalmatien, und von welchen einige sogar wohlgeratener sind als die ansonsten ausgezeichneten Beispiele Vuk's.

(Preveo Stjepan Stepanov)